

Bibliotek & läranderesurser firar fem år: ett
högskolebiblioteks utveckling under 00-talet

Svante Kristensson

Paper presenterat vid konferensen

Mötesplats inför framtiden
ARBETSLIV • UTBILDNING • FORSKNING

14–15 oktober 2009 i Borås

BORÅS STAD

Stadsbiblioteket

HÖGSKOLAN I BORÅS
Institutionen Bibliotekshögskolan

Bibliotek & läranderesurser firar fem år: ett högskolebiblioteks utveckling under 00-talet

I år firar Bibliotek & läranderesurser (BLR) vid Högskolan i Borås fem år. Lokalerna invigdes hösten 2004 efter många år av planerings- och byggnadsarbete. Vid öppnandet ansågs både lokalerna och verksamheten spegla det moderna biblioteket för 2000-talet. Vad har då hänt under dessa fem år? På vilket sätt har lokalerna och verksamheten motsvarat förväntningarna från besökare och personal? Hur har de bakomliggande tankarna som var ledstjärnor under planeringsarbetet fungerat i praktiken?

Vad har hänt i bibliotekssverige och i övriga världen under dessa fem år och hur har detta påverkat lokalerna och de tjänster som erbjudits vid BLR? Vilka kommande trender kan vi nu se och på vilket sätt behöver BLR anpassa sina lokaler och sin verksamhet till dessa?

Högskolan i Borås har idag cirka 12000 studenter och är i ett expanderande skede. För att kunna erbjuda studenterna ett högklassigt bibliotek har BLR kontinuerligt försökt tolka högskolans verksamhetsplaner och visioner, formulerat egna mål, bedrivit användarstudier och genomfört kundenkäter för att få fram ett underlag för att kunna utveckla verksamheten. Förutom att medverka i detta analys- och utvecklingsarbete deltog jag även under våren 2009 i en studieresa till USA för att se hur amerikanska bibliotek just nu utvecklas, och fick på så sätt inspiration och djupare insikter för beslut om eventuella förändringar av lokalerna.

De bakomliggande tankarna från den tid då biblioteksbyggnaden och verksamheten planerades kan huvudsakligen delas in i fyra olika områden:

- flexibilitet
- studenters förändrade arbetssätt
- biblioteket som mötesplats
- Learning Resource Centers

Det är dessa huvudpunkter som jag huvudsakligen kommer att anknyta till i detta paper. Dessutom kommer jag att resonera runt ytterligare några tankar och ledstjärnor som på grund av den allmänna biblioteksutvecklingen kan bli viktiga att förhålla sig till i framtiden.

När BLR invigdes den 1 oktober 2004 bestod personalstyrkan enbart av två kategorier: bibliotekspersonal och lärare. Som ett led i det ökade pedagogiska uppdraget för biblioteket hade avdelningen Studentsupport bildats och denna hör organisatoriskt till BLR från 2004. Studentsupport erbjuder pedagogiskt stöd till alla högskolans studenter inom områdena läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, svenska som andra språk samt röst, tal och kommunikation. Tre universitetsadjunkter bedrev ursprungligen denna supportverksamhet, som senare utökades med Språkverkstaden, dit alla studenter, som på något sätt vill utveckla sitt språk muntligt och skriftligt, är välkomna. I början använde Språkverkstaden och BLR:s undervisande bibliotekarier samma undervisningslokal och den lärare som är ansvarig för Språkverkstaden flyttade sitt material fram och tillbaka till undervisningslokalen. Trots de så flexibla lokalerna uppstod genast problem när det visade sig att det inte är det allra lättaste att transportera runt ordlistor, uppslagsverk etc varje dag, varför det senare beslutades att Språkverkstaden skulle få en fast lokal som inreddes permanent för att passa verksamhetens behov.

Ganska snart utökades vår organisation med Datasupport respektive Mattesupport, där ett antal studenter handleder och stödjer andra studenter inom datorrelaterade frågor respektive ämnessupport inom matematikämnet. Mattesupporten inrättades eftersom institutionerna ansåg att studenternas basfärdigheter i matematik var för låga. Verksamhetens placering diskuterades speciellt mycket då Mattesupport startade och slutligen valdes att ha verksamheten som en drop-in-verksamhet ute i de öppna lokalerna på plan ett. Man resonerade som så, att studenterna kanske skulle ha lättare att komma till en stödverksamhet om den inte bedrevs i en sluten sal där man var tvungen att boka tid med en lärare, utan man istället kunde "droppa in" till en annan student som hade god kännedom om de olika kurserna som innehöll matematik. Denna Mattesupport har med åren blivit oerhört populär och den öppna yta som idag används för verksamheten räcker inte till varför ny lokalplanering måste göras vilket också skulle kunna medföra en förändring av den öppna placeringen och student-till-student-inriktningen, även om denna varit lyckosam.

Vid de första utvärderingarna av hur BLR fungerade syntes stora fördelar med att samla studentnära verksamheter, som de olika supportverksamheterna på BLR, till ett och samma ställe, varpå högskolan beslutade att även enheten Studentservice både organisatoriskt och lokalmässigt skulle tillhöra BLR. Studentservice består idag av Studenthälsan (kurator, sköterska och präst), tre centrala studievägledare, karriärvägledare, studentombudsman, samordnare för studenter med funktionsnedsättning samt internationell koordinator. Många nya verksamheter har alltså tillkommit under de fem åren.

Dessa nya verksamheter förväntades fungera utan att lokalerna byggdes om, men det visade sig att de befintliga lokalerna inte var helt ändamålsenliga. Bland annat måste sköterskemottagningen ha tillgång till rinnande vatten och avskilt undersökningsrum, vilket inte gick att lösa såsom lokalerna var konstruerade. Problemet löstes genom att Studenthälsan fick sina nya lokaler utanför, men ändå i närheten av BLR. Trots den fysiska placeringen tillhör ändå Studenthälsan organisatoriskt BLR. Här föreligger alltså ytterligare ett exempel på svårigheterna med att anpassa ett bibliotek som ändå inte skulle vara ett traditionellt bibliotek från början utan bestå av mycket flexibla lokaler.

I och med invigningen utökades antalet datorer markant. I de gamla lokalerna fanns tillgång till två rum med datorer, totalt cirka 60 stycken inklusive de speciella sökdatorerna. I de nuvarande lokalerna fanns 220 stationära datorer fördelade över sex våningsplan vid öppnandet. Detta var ett led i att möta studenternas förändrade arbetssätt där tillgång till datorer spelar en viktig roll. Men under de fem år som gått sedan öppnandet har studenterna mer och mer börjat använda egna laptops. Idag står därför många datorarbetsplatser tomma samtidigt som BLR:s avgift till högskolans IT-avdelning baseras på antalet datorer i lokalerna. En viktig framtida uppgift för BLR blir därför att skapa alternativa, lämpliga arbetsplatser och studiemiljöer för studenterna där det tidigare har funnits stationära datorer.

Fler grupperum var också centralt under planeringen, för att möta studenternas nya, problembaserade arbetssätt. I det tidigare biblioteket fanns bara ett fåtal grupperum och i de nya lokalerna finns nu 31, vilket under planeringsfasen ansågs vara ett rimligt antal. Under fem år har dessa grupperum ständigt varit uppbokade och antalet är ändå inte tillräckligt. Uppenbarligen kräver högskolans arbetssätt många lokaler för grupparbete. Hur lokalplanerar man fortsättningsvis om detta arbetssätt får ytterligare fokus på högskolorna? Internationella, samstämmiga uppgifter visar att behovet av gemensamma arbetsplatser även fortsättningsvis kommer att öka på akademiska bibliotek. Hur löser vi i så fall det? Blir följden att de akademiska biblioteken måste ta bort delar av sin tryckta samling för att skapa ytterligare

gemensamma arbetsplatser? En ledstjärna under planeringen av BLR var att det inte skulle finnas något magasin, utan allt material skulle presenteras synligt för besökarna. Är det dags att frågå detta och åter skapa ett magasin och samtidigt återinföra magasinsbeställningar så att de öppna ytorna kan användas i enlighet med högskolans pedagogiska grundtankar?

Ett tecken på detta kunde skönjas under min studieresa i Colorado, där de akademiska biblioteken byggt gemensamma, gigantiska magasin kallade PASCAL (Preservation and Access Service Center for Colorado Academic Libraries), magasinsbyggnader för böcker som inte längre är i större omlopp. Baserat på tanken att böcker placeras utifrån storlek för att så många som möjligt ska få plats, har 50 anläggningar som denna byggts på olika platser i USA just för att biblioteken ska kunna frigöra golvyta för olika typer av studentarbetsplatser. Varje magasinsmodul rymmer 1,8 miljoner böcker, har en stadig temperatur på 55° F, och har 35% luftfuktighet. Takhöjden är 30 fot, dvs cirka nio meter. En kurirservice hämtar och lämnar dagligen beställningar.

Vår tysta läsesal dimensionerades för 63 fasta studieplatser. Under en normal arbetsdag är kanske tio av dessa arbetsplatser upptagna. Däremot är i stort sett alla grupprum och runda arbetsbord med plats för 4-6 personer i de öppna lokalerna upptagna varje dag. Det verkar som om studenters studievänor har förändrats ganska radikalt på fem år. En tyst, sluten miljö har konkurrerats ut av en öppen, dynamisk med ibland hög ljudnivå. Hur ska en idealisk och logisk blandning av arbetsplatser se ut så att de attraherar alla dagens studenter? SUHF:s arbetsgrupp för framtidsfrågor skriver i sin slutrapport att många studenter tycks välja att arbeta i café- eller loungemiljöer.¹ Eftersom det ligger ett café i omedelbar anslutning till BLR har vi valt att hänvisa all förtäring av mat och dryck dit, dels pga rädsla för att heltäckningsmattan skulle bli förstörd, men också för att vårda samlingarna och datautrustningen så att inte den allmänna arbetsmiljön ska se alltför skräpigt och ovårdad ut. Under mina studiebesök i USA kunde jag se att tankarna om café- och loungemiljöer som lärandemiljöer där var fullt utvecklade, utan att det för den skull såg skräpigt och ovårdat ut. Är det dags för BLR att ändra synen på mat och dryck i lokalerna (som det tar mycket tid och kraft att kontrollera så det verkligen efterföljs) och istället erbjuda en biblioteksmiljö med en integrerad cafémiljö?

Dessutom, hur disponerar man lokalerna bäst när de består av sex våningsplan? Grundtanken var att erbjuda bemannade informationspunkter på tre av de sex planen, men då studenterna inte rörde sig i lokalerna som man trodde då man planerade huset, och för att personalbudgeten inte tillåter bemanning på tre plan är nu enbart informationspunkterna på entréplanet öppna. I kundenkäter som genomförts på BLR, utläses att studenterna tycker att personalen rör sig för lite på vissa våningsplan och att besökarna ibland drar sig för att gå två trappor ner för att be om hjälp. En utmaning blir därför att utveckla alternativa sätt att bemanna alla våningsplanen, exempelvis att undersöka om sk roaming librarianship skulle vara genomförbart eller om personalen i informationspunkterna kan utrustas med mobila telefoner med datorer för att öka rörligheten mellan de olika planen.

Antalet referensfrågor i informationspunkterna har stadigt gått ned de senaste åren. Det är inte bara BLR som märker detta utan det ser ut att vara en trend både nationellt och internationellt.

¹ Sveriges universitets- och högskoleförbunds forum för bibliotekschefer, *Rapport från Arbetsgruppen för framtidsfrågor* [Elektronisk resurs] Stockholm: SUHF; 2009-05-07, 31 s. Hämtad 2009-08-21 från http://www.suhf.se/Templates/SearchResult1.aspx?CMS_SearchString=framtidfr%c3%a5gor&WebSiteID=8b52799d-2b04-4ecd-aa1d-93ef35a5a85c

Vad kan denna nedgång bero på? Naturligtvis finns det många olika tänkbara orsaker, men några skulle kunna vara att det är ett svar på bibliotekens ökande, strukturerade undervisning i informationskompetens eller att det pedagogiska förhållningssättet i informationspunkterna har gett resultat. På BLR har vi allt sedan starten 2004 erbjudit söksupport, bibliotekarieledd handledning i informationssökning, i våra informationspunkter, vilket också kan ha lett till en ökad kunskap och självständighet hos studenterna. Sedan 2008/2009 arbetar BLR utifrån den s k "Boråsmodellen" inom informationskompetensområdet vilket kort innebär att bibliotekarie och lärare i nära samarbete planerar innehåll och progression inom informationskompetensämnet i de olika kurserna och programmen. Detta arbetssätt leder till att de undervisande bibliotekarierna blir mer synliga för studenterna, bland annat för att de även deltar i examinationerna. På så sätt får studenterna högre informationskompetens och även tillgång till "sin" bibliotekarie som kan ge personligt stöd. Referensfrågorna ställs kanske inte längre till de mer anonyma bibliotekarierna i informationspunkten utan ställs kanske istället direkt till den undervisande bibliotekarien som har stor kunskap om momenten och kraven i utbildningen. Som en konsekvens av detta har vi på BLR sett till att alla undervisande bibliotekarier har sina tjänsterum lätt tillgängliga för studenterna ute i själva biblioteket och inte i de mer svåråtkomliga, administrativa delarna av huset.

Är dagens Bibliotek & läranderesurser rent av för stort? Är det så att ett utbyggt trådlöst nätverk i högskolans samtliga lokaler kan göra att många av studentarbetsplatserna på BLR blir helt överflödiga och ett våningsplan kan användas för nya studentnära verksamheter så att Learning Resource Center-tanken utvecklas ännu längre? I USA såg jag många exempel på att LRC-tanken fortfarande lever kvar i den akademiska världen. Eller är det så att delar av lokalerna kan användas av någon helt annan enhet eller institution? Trots allt har ju problemen även ekonomiska förtecken eftersom varje institution och enhet betalar höga hyreskostnader varje år.

Detta är bara några av de iakttagelser BLR:s personal gjort under de första fem åren, vilket gjort att vi nu ser ett stort behov av att bygga om och anpassa lokalerna. Exempelvis har tidskriftsavdelningen i kundenkäter befunnits vara kall, tråkig och ogästvänlig. BLR har skapat en speciell arbetsgrupp för ombyggnad av lokalerna, där det finns representanter från de olika funktionerna inom BLR samt samarbetspartners vid de olika institutionerna via Rådet för BLR, vilket också är inkopplat i arbetet. Naturligtvis finns även studenter representerade. Arbetssättet för ombyggnadsplaneringen är ännu inte bestämt, men mycket inspiration kan man få genom att studera arbetet inom Malmö högskolas så kallade FIA-projekt²

Sammanfattningsvis har det varit fem intressanta år för BLR med många förändringar, både i lokalerna och i roller för personalen:

- Rollförändring för biblioteket, från ett traditionellt högskolebibliotek till ett modernt akademiskt bibliotek förstärkt med ett stort antal läranderesurser.
- Rollförändring för bibliotekarierna, till att förutom att inneha sin traditionella roll även fått inta en stödjande roll, en pedagogisk roll och inte minst en utökad serviceroll.

Vid mitt besök i USA, spådde personalen vid Temple University att rollen som den personliga bibliotekarien skulle komma att utvecklas än mer i framtiden. "One-on-one"-konsultationer kommer att ta över mycket av den traditionella referenstjänsten, vilket vi redan sett exempel på. De menade att biblioteken måste bygga mycket av sin kommande verksamhet på

² Karin Ericson Lagerås, *FIA-projektet : en pedagogisk översyn av infodiskområdet på Orkanenbiblioteket, Malmö högskola* (2008) Hämtad 2009-08-21 från <http://hdl.handle.net/2320/4044>

relationer. Som Steven Bell vid Temple sade: ”You can’t have a relationship with Amazon Books, but you can have one with your librarian.”